

«Արբու» (Arbu) քաղաքը իր հօրէնական տան (իւուսսի), և Ռիար (Riar) Սարդուրիսի քաղաքը: Մուսասիրի գրաւումէն վերջ, Իրեք արքայական արձաններ կը գտնուէին նկարագրուած մեծաքանակ աւարին մէջ, անոնցմէ մին, ըսուած է, էր «Սարդուրիսի որդի իսպուխինիսի» որ կը ներկայացնէր թագաւորը աղօթաւոր իր իշխանութեան շարունակութեան համար: Մինչ ուրիշ մը կը ներկայացնէր Ռուսաս իր երկու ձեռքով և կառավարով և սա «Սնապարծ» յիշատակաբանով: «Իմ երկու ձեռքովս և կառավարովս, իմ ձեռքերովս վաստկեցայ Արարատի իշխանութիւնը»: Այս արձանագրութիւնը սակայն կը նմանի անոնց՝ զոր Յոյն ճամբորդները գտան օտար իշխաններու լեռներուն վրայ, ինչպէս Սարտանաբաղի անդրին ի Քասրուս, կամ Զմիւռնիոյ մօտ գտնուած «Pseudo-Neostria»-ը: Իր ամբողջութեամբ չի նմանիր որեւէ կերպով վանեան գրութեանց մէջ գտածնուս. ոչ ալ վանեան թագաւոր մը երբեք խօսած է «Արա-րատի իշխանութեան» վրայ. ատիկա զուտ Ասորիստանեան էր: Այսպէս պատմական անշեղութիւններ կարելի է երեւան հանել Ասորեստանի արձանագրութեանց մէջ, որոնք իբր թէ յիշատակագրութեանց թարգմանութիւնները եղած ըլլան. շատ հաւանական չէ որ Ռուսաս գէջքի ուժով տիրած ըլլայ Պիսպիսի (վան): Արձանագրողին վանայ պատմութեան որքան քիչ տեղեակ ըլլաւ կ'իրենի աւեր այն յայտարարութեամբ՝ ու Սարդուրիսը իսպուխինիսի որդի կը նշանակէ:

Ոչ ալ կարելի է հաւատք ընծայել այն վկայութեան ըստ որում Ռուսաս և Սարդուրիս եւ կած ըլլան տարբեր քաղաքներէ, քանի որ Սարգոն կ'անցնէ թէ կային 7 ուրիշ քաղաքներ՝ «գանտեք շրջապատող, բնականաւ արքայական սերմէն յառաջ եկած եղբայրներէ»: յայտնի է թէ Իւրպանիւր եղբայր տարբեր քաղաք մ'ունէր իրեն յանձնուած, բայց ամէնքն ալ Ռուսասի և Սարդուրիսի հետ կը պատկանէին «Արքայական սերմին»: Ետքեք խօսքով, Սարդուրիս ունէր 8 որդի, որոնցմէ աւագագոյնը կրնար եղած ըլլալ Ռեդիարիս որ առաւ Ռուսաս անունը: Գահ բարձրանալու ատեն նոր անուն մը առնելու այս երևոյթը կ'երևայ որ ժամանակին նորաձեւութիւն մըն էր, Թալլուսթ-Բալլուս իսկական ըլլալ կը կոչուէր, իր յաջորդը Սաղմանասար Ե. կը կոչուէր Ուլուլայ (Uluulai) և ներկայ գրողը վիճաբանեցաւ շատ տարիներ առաջ թէ Սարգոնի ծննդեան անունն էր Եարիպ (Yarib),

մինչ արձանագրութիւնները կ'ըսէին մեզ թէ Էլ-զարհաւորի ուրիշ անուն մ'ալ ունէր Ասուր-Էթիլ-Խալի-Ալբի-Մուգին-Ալբի (Ashur-Etil-Iani-Mukin-Alpi): Ուր որ կասկած կար թագաւորի մը նախկին անունն օրինաւորութեան մասին, մականունան մը քիչ փոխառութիւնը դիւրին կերպով հրապարկի միջոց մըն էր. և հաւանական է որ Ռեդիարիս անմիջական ժառանգ ըլլալ իր հօրը յաջորդականութեան գծին վրայ, և հաւանական է նաեւ որ ան եղած ըլլալ որդեգիր զաւակ մը, կամ ապօրինի կնոջ մը որդիին:

(Շարունակելի)

Թարգ. Յ. ՔԻՐԻՏԵԱՆ

ԳՐԱԽՈՍՈՒԼՆԸ

M. B. Kerorkian. — De l'Efficacité de l'Exemple — Nécessité d'une Science des Parents.

Գեղարդուստի ճոյակալ կերտուման մ'առնէ կամ գիտութեամբ օգտակար ծնունդութեանց մէջ մտնի քայքայ խորիմ ուրախութիւն մը կը հասնիլ ամեն զգայուն սիրտ, Նոյն գոհումակութիւնը՝ կը զգանք որ կը ծնի միւր մէջ յետ կարգաւոր Գր. Գ. Գեղարդուստի ամփոփ հատորիկը, ճրամներէն լիցողով De l'Efficacité de l'Exemple — Nécessité d'une Science des Parents.

Հոն Գր. Գեղարդուստի, Begnins et Gnandevs հայ դպրոցին ճծօրէն, Իրենի զաստիարակման վարդապետութեամբ հետ խտացուցած է մակ իր տասնամիայ տեսչութեամբ փորձառութիւնը՝ Դ. Գոլոյց Դպրոցումը վարժարանին մէջ, մոր լոյս մը սեփեւիլ շօշափած խղիւղներուն վրայ:

Դաստիարակութեամբ ամեն զորի մէջ զուրի մը կը գտնենք միշտ բարի օրինակի ազդուութեամբ և կարևորութեամբ մասին. որով միւթը պաշտօն ծանօթ և շատ իսկ ծնունդ է. քայքայ ինչու ազդու է օրինակը, ինչու ծնողաց պատասխանատուութիւնը հիմնուած է իրենց օրինակով վրայ... Այս հարց մը՝ որով զուր չեն զաղաղած հոգեւոր, միւր, և որում պատասխանելու համար պէտք է թափանցել մանկան զեռ տարտառ հոգեբանութեան խորը, վերլուծել ամոր մամուլութեան ձրգտումը, ցոյց տալ մամուլու հարկին հոգեբանական պատճառները, արտաքին և մերքին միջտարբերը, փերչապէս ծնող զգել այդ բանակին որ ամերաժնէտ է ըրմանելու համար վանկան մէջ մամուլու կարողութեամբ չափն ու գորութիւնը, ըստ այմմ Գայթաթելու համար միջակայքը մպատակաբարմար և մերջաշմուկ օրինակներով, Գատուութեամբ հիգեմակը այս գործմական տեսակետով է որ կը մօտենայ խնդրոյն և իր մամր իտղալորութեանց ու վերլուծումներում մէջ կը յամգի հետեւալ հիմնական եղրակացութիւններում:

Մամուլու իմքմիմ կը քարգամայ, և իր գլխաւոր սիքոցմ է մամուլու զարմար (Claparede), որով դաստիարակութիւնը հիմնուած չէ բանքնու այլ օրինակի վրայ. և որքամ ղեմարարիմ ու բարդ

ըլլայ մմանողութիւնը, այնքան մտքի կորույլ և մորտութիւն կը պահանջէ՝

Երանութեան ճաշակը, զգացումները, մտածելակերպը, դատողութիւնը կը կորստուի զիմքը շրջապատող բնական որոնց հետ կապ ունիմ իր հեղգիկան յուզումները, ուրախութիւնները, վշտերը... և շրջակայ աշխարհն որոնց զգացումներուն վրայ կը դարձրուին իր գաղափարները և որոնց կրթութիւնը զոն կամ գործակից կ'ըլլայ ամբողջականաբար, Միջնակարգ կադապարքն է որ կը ձևէ հեղգիլ և մարմնիքը,

Այս է որ կ'ուրուագծէ արդէմ մամուլան ապա, զայ կենցարը իմէ ժառանգականութեան կամ ուրիշ հզօրագոյն ազգականը լիքնաբարամպիւնելը զայն, Զափանաս ժամանակի ճաշակն ու զուարճութիւնները, զգացումները ու մտայնութիւնը կախուած ունիմ մանկութեան ճաշակէն, ուսման կուլիւններէն ևն. որոնցմէ ազատիլը երբեմն շատ դժուար է:

Զմարիտ դաստիարակութեան զաղտնիքն է հսկի մամուլան շրջակայից վրայ, հսկել միջնակարգի կարգապահութեան, քաղաքական զգացումներուն և ազգի վարուելակերպի վրայ: Մէկ խօսքով տղան ուղղիւն համար ուղղել միջնակարգ թէ՛ միջնակամ, թէ՛ բնիկներու տեսակէտով, օրինակը թէ՛ ֆիզիկական, թէ՛ քաղաքական մամուլողութեան կը մղէ, մոր գաղափարները կ'արթնցնէ և կը յարմարցնէ միջնակարգին: Առանց օրինակի տրուած յորդորները, բարի ըլլալ, պարտաճանաչ, քաղաքապար, դժուարութեանց մէջ տոկոսն, գործի մէջ յարստեղ ըլլալ կըմ, ամսուկը չի հասկնար. պէտք է տեսնել զայն: Անա թէ ինչչի շատ ծնողքներ վերջի կ'վերջոյ զարմացմամբ կը տեսնեն որ իրենց գաւակը կը գործէ այնպէս, ոչ ինչպէս որ իրենք քարոզած են, այլ ինչպէս որ իրենք ըրած են... և կրնան պահանջել որ տղան իր ծնողաց պէս չգտնէ և չտեսնէ. միթէ ստատական կարելի է խաղող քաղել, ճշգրտութիւններու ճանքան երկար է, օրինակի ճանքան համառօտ և ապահով (Սենեկա):

Եթէ չափափաս մարդը երբեմն, օրինակի ազդեցութեան տակ, այնքանիչ քաննը կը գործէ որուն համոզուած չէ, ևս անիկ մամուլը որ ամփործ է, և ուժգին կը կրէ միջնակարգ ազդեցութիւնը, ուրեմն մկարագրելը, դաստիարակութեան վերջին պտուղը, կը հասուննայ ոչ այնքան յորդորներով և ուսմամբ, որքան օրինակի ազդեցութեան, մմանողութեան ձգտումով և անհատական կամ ժառանգական տրամադրութիւնց երեք տարրներու խառնուրդով: Արհեստագէտ դաստիարակիմ քաղութիւնը պիտի կայանայ այս երեք տարրներուն հասնմաստութիւնները մեղրաշմակ կերպով կանոնաւորելուն մէջ:

Գրել առաջին մասը հիմն կը ծառայէ երկրորդին ուր կը պնդէ հեղինակը թէ երկուսն պատասխաններն ալ, և ոչ թէ միայն աղիքները, ինչպէս մինչև քարոյ կ'աշխատուի մի քանի տեղեր, պէտք է որ ամբողջական դաստիարակութիւն մը ստանան, գիտական ընդհանուր գարգացում մը, բարոյական և քաղաքացիական պարտքերու շուրջ կրթութիւն: ասիկ զատ ունենան հաստատ առողջութիւն, շահաքեր գործ կամ զբաղում մը, և գլխաւորապէս բնկերային քարծր գաղափարա-

կան մը, որպէս զի կարող ըլլան ըմտամիք մը կազմել և դաստիարակել:

Ենողը միաժամանակ դաստիարակ ալ է, առանց դաստիարակութեան ուրիշ ոչ մէկ օրէնքով կարելի չէ կազմել քաղաքական հաստատութիւն մը, ինչպէս և ըմտամիքը, ըմտանկան կրթութեան ղեկը երբեք չի կրնար կատարել դպրոցը, այլ պէտք է տարբեր պատրաստել մա իրենց առաքելութեան գիտակից ծնողներ ըլլալուն և ըմտանկան մէջ կրթիչ միջնակարգ մը ստեղծելու գործին, Դպրոցի պատրաստ և ուրեմն կազմել մկարագրել, քարծր մկատակ և ազմուական ճաշակ մը մերշնչել կենսի մկատամբ և չափաւորել մամուլը հանոյքներու մէջ: մնացածը ինքնիմ կուտայ, ախտերը ինքնիմ կը չքանան, քայց առանց մկարագրի և այս քարծր գաղափարակաւիմ արգելիլ օրէնքները անգործ են ախտերու դէմ:

Գատուարած հեղինակը կը մերկայացնէ մակայս ուղղութեամբ պարտաւորուած ուսման երկու ծրագիրներ, միաժամանակ դպրոցներու վերջին տարւոյն համար, առաջադիւլով պարտաւորել ընկի դպրոց յաճախելը մինչև 15 տարեկան աղջկանց համար, մինչև 16 տարեկան մանկերու համար, Գիտական հիմք մոյմ է երկու ծրագիրներու մէջ ալ: մկատայ առնուած է միայն երկու կողման տարբեր կոչումներն ու յատկութիւնները, և ամենակամ փորձառութեան մը հաւաստել անոնց լաւ արդիւնքներ պարագրելը:

Հարց մը կը մնայ: Ենողը պիտի յիշէմ իրենց ստացած ուղղութիւնը դպրոցին մէջ, և ամով դաստիարակ պիտի ըլլան, մինչ գիտնը որ առանց տարիներու փորձառութեան դաստիարակ մը չի կազմուի, Դպրոցը երբեք չի կրնար պատրաստել հասուն մարդով միջանակամներ, թիշկաներ, երկրպարոններ ևն: մոյմնայ մակայս տրակներ, հասունութիւնը փորձառութեան պտուղ է: Արդոյ հեղինակն ալ կը խոստովանի որ կարելի չէ բոլորովիմ հասուն մտքով դաստիարակ ծնողներ պատրաստել, այլ միայն սկիզբ տալ, որ յետոյ ինքնուզմութեամբ և փորձառութեամբ պէտք է զարգանայ: կարելիմ է մկարագրի և քաղաքականի կազմութիւնը տղուն մէջ, և այս քիչ շատ ապագան կ'ապահովէ, ինչպէս ուսումնական ապագան կ'ապահովէ մտաւոր կարողութիւնը:

Որքան տխուր է մտածել որ մոր սերունդի վիճակը մեծ մասով թաղուած է աւանդական կամ անգիտակից սովորութիւններու, տգէտ ծնողներու, և անպատրաստ դաստիարակներու քմահանոյքներուն ծնելը: Այս ասպարէզիմ մէջ Գր. Գեորգեանի հատորիկը կոչուած է մեծ գեղ մը կատարելու, վերադարձնելով ըմտամիք մէջ գաւակները կրթելու գիտակցութիւնը և պարտքը, առայց ուրանալուն սակայն դպրոցին բազմակողմանի օգուտները:

Մտազգին կը մաղկենք որ յաջողութեամբ պրտակուիմ Արդոյ հեղինակին ջանքերը, և փափաքելի էր հայազգած տեսնել հատորիկն գէթ առաջին մասը, Ժողովրդեան անիկ մերթնելի լեզուով: որով բարի կամքով օգտուած շատ ծնողներ կրնան լուսաւորուիլ և ուղղել քիչ շատ որդւոց միջնակարգը, վայելելով անկեկալուած պտուղները առանց սպասելու դպրոցներու և ծրագիրներու վերամորոգման:

Հ. Գեորգ. Ոստեան

